

УДК 304.4:331.5

СОЦІАЛЬНА СФЕРА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

Черкасов А.В., Колесник І.А.

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

У статті розглядаються основні проблеми соціальної сфери України. Оцінюється ефективність соціальної політики держави. Аналізується ситуація на національному ринку праці. Акцентується увага на проблемі неформальної зайнятості. Визначаються умови ефективного реформування соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна політика, ринок праці, зайнятість, безробіття, неформальна зайнятість.

Постановка проблеми. Ситуація, яка склалася в соціальній сфері України протягом останніх років, вимагає не лише кардинальних, але й водночас, швидких змін. Загальновідомо, що володіючи на момент проголошення незалежності найбільшим серед країн Східної Європи економічним потенціалом, за чверть століття Україна посідає в регіоні останнє місце за рівнем ВВП на душу населення. Більшість наукових та політичних дискусій сьогодення точаться навколо питання наскільки безнадійною є така ситуація. Іноді здається, що для пошуку відповідей потрібно розплутати клубок надзвичайно складних проблем, проте при найближчому розгляді стає зрозумілим, що рецепти давно і добре відомі і питання лише в їхній реалізації.

Протягом всього періоду існування незалежної України соціальна сфера була і залишається найбільш проблематичною. Разом з тим, саме від прогнозування і планування подальшого розвитку соціальної сфери, напряму залежить здатність держави виконувати значний обсяг своїх конституційних зобов'язань. Питань які носять соціальний характер нині надзвичайно багато. Поглибилися не лише старі, роками не вирішувані проблеми, а й натомість виникли нові, неочікувані та не прогнозовані виклики та загрози. В першу чергу, мова йде про проблему анексованих та окупованих територій, яка вимагає швидкої та докорінної зміни підходів з цілої низки аспектів соціальної політики. І якщо переважна частина населення Криму залишилася в окупації (за різними оцінками на материкову Україну виїхало від 20 до 50 тисяч осіб), то кількість тимчасово переміщених осіб з Луганської та Донецької областей коливається в межах 1,6-2 млн. осіб. З них майже третина (в основному у віці до 35-40 років) не зареєстровані як вимушені переселенці, і більшість потребуватиме соціальної допомоги, в першу чергу, житла та роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Задачі побудови ефективної національної політики в соціальній сфері розглядаються у працях провідних вітчизняних науковців: О. Амоші [4], Н. Борецької [6], В. Гейця [8], О. Грішнєвої [3], А. Колота [2], Е. Лібанової [7], О. Макарової [5] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, окремі аспекти проблеми потребують поглибленого дослідження, зокрема, ефективність використання державою всіх наявних інструментів в рамках чинної соціальної політики та роль державних інститутів, які покликані не лише вишукувати компенсатори

ключових ризиків сьогодення, а, в першу чергу, створювати підґрунтя для подальшого розвитку.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу державної політики у соціальній сфері, виявленні проблем у її ефективному провадженні та окресленні перспективних напрямів успішної реалізації.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, головною проблемою соціальної сфери, що зводить нанівець всі зусилля щодо її реформування, є стара, успадкована від соціалістичного устрою, структура управління, до якої за часи незалежності додалася проблема бюрократичної зарегульованості, і, як наслідок поширення корупції. За цих умов, боротьба за кількісне скорочення бюрократичного апарату та витрат на його утримання без зміни змісту роботи є, по суті, шляхом до підвищення корупційних доходів тих чиновників, які не потрапляють під скорочення і зберігають за собою посади. При цьому, відсутність нової моделі управління соціальною сферою не лише не сприяє вирішенню проблем, а натомість, поглиблює їх.

Усе вищевикладене, дає підстави для висновку про необхідність жорсткої програми реформ управління соціальною сферою. Соціальна політика повинна мати економічне наповнення. При цьому саме соціальні орієнтири повинні бути підґрунтям для вироблення економічних орієнтирів. Нинішня ситуація у соціальній сфері дає всі підстави стверджувати, про відсутність у значній частині чиновників відповідальних за реалізацію соціальної політики бажання проваджувати реальні реформи. Останнє є цілком природним явищем для будь-якої бюрократичної системи. Достатньо яскраво це виявляється в процесах, які протягом майже п'яти років відбуваються навколо реорганізації Державної служби зайнятості.

Триваюча економічна криза в Україні тільки підтверджує, що одним з найважливіших питань, яке потребує невідкладного вирішення, є проблема зайнятості та стан реальних доходів населення.

Починаючи з 2012 року негативна тенденція падіння обсягів промислового виробництва супроводжується скороченням зайнятості та зниженням реальної заробітної плати (рис. 1).

Цілком очевидним є наявність прямого зв'язку між обсягами виробництва, кількістю робочих місць та величиною заборгованості по заробітній платі. Скорочення попиту на робочу силу зменшує фонд оплати праці та знижує гарантії виплати заробітної плати у повному обсязі.

Протягом останніх років ринок праці України характеризується достатньо високою часткою безробітних громадян працездатного віку у за-

гальній кількості економічно активного населення (рис. 2).

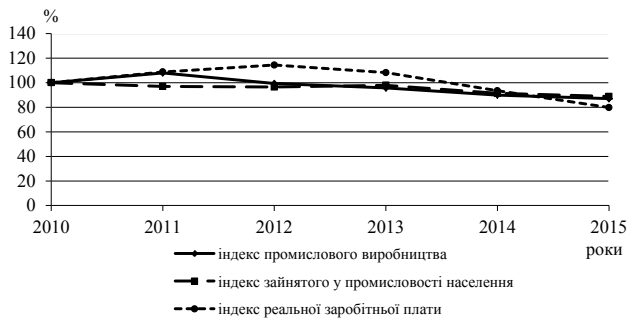

Рис. 1. Темпи промислового виробництва, зайнятості та оплати праці в Україні

Джерело: Державна служба статистики України [1]

Безумовно, питання наявності роботи є дуже важливим для кожної людини. Проблема сьогодення полягає у тому, що значна частина ринку праці України перебуває у тіншовому секторі. Вітчизняний ринок праці впродовж тривалого часу не може стабільно та якісно функціонувати. На думку експертів, однією із ключових проблем є саме високий рівень тіншової зайнятості. Із 18,5–19 млн. населення країни зайнятого економічною діяльністю, лише близько 10 млн. осіб працюють в офіційному секторі економіки і сплачують єдиний соціальний внесок. Водночас, протягом останніх двох років чисельність пенсіонерів стабільно перевищує кількість платників єдиного соціального внеску та має стійку тенденцію до зростання. За підсумками першого півріччя 2016 року розрив становить близько 25–30%. При середньосвітових показниках у 60–61% частка офіційно працюючих в Україні у співвідношенні до всього населення перебуває на рівні 40%. Це створює суттєве навантаження на державний бюджет та ускладнює забезпечення гідних пенсій та інших соціальних виплат. Паралельно з цим, існують серйозні проблеми з працевлаштуванням молоді та осіб старше 40 років, зростанням довготривалого безробіття та безробіття серед жінок (відсоток безробітних жінок тривалий час перевищує 50%).

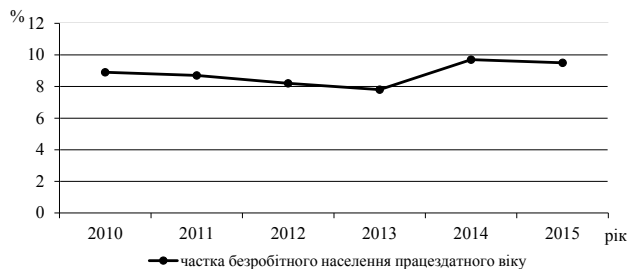

Рис. 2. Динаміка частки безробітного населення працездатного віку в Україні

Джерело: Державна служба статистики України [1]

Розглядаючи питання подолання кризи національної економіки, неможливо не погодитися із думкою фахівців, що однією з причин існуючих проблем є тіншова, або, згідно з термінологією МОП, неформальна зайнятість. За різними оцінками, в неформальному секторі України нині зайнято 4,5–5,5 млн. осіб або 25–35% від загальної чисельності зайнятого населення. У сільській

місцевості значення цього показника становить 55–58 відсотків.

Згідно результатів досліджень різних інституцій, в Україні 40–50% заробітної плати виплачується працівникам за різними тіншовими схемами. Має місце практика вирівнювання офіційних заробітних плат між працівниками різної кваліфікації, встановлення усім категоріям працівників, починаючи від найпростіших професій і до рівня топ-менеджменту, посадових окладів (ставок) на рівні мінімальної заробітної плати. Особливо це поширено на підприємствах, установах та організаціях, що не входять до сфери галузевих угод.

З метою мінімізації витрат та отримання максимального прибутку, із значною кількістю працівників роботодавці взагалі не укладають трудові угоди. Внаслідок несплати податків та внесків із тіншових доходів, Державний бюджет, Пенсійний та інші страхові фонди країни втрачають мільярди гривень надходжень, а працівники залишаються без належного соціального захисту та гідного пенсійного забезпечення у майбутньому.

Участь у неформальному секторі економіки, як правило, має вимушений характер, оскільки неформальна зайнятість є найбільш доступною та не висуває високих професійно-кваліфікаційних вимог до працівників і не передбачає процедур відбору та оформлення. Заряди справедливості, слід відмітити, що здатність неформального сектору економіки створювати робочі місця, забезпечувати дохід та задовольняти споживчий попит відіграє певну позитивну роль у стабілізації соціально-економічної ситуації та підтриманні рівня життя населення країни. Разом з тим, неформальний сектор не спроможний забезпечити ефективне використання наявного трудового потенціалу. Зайняті в ньому працівники повністю виключені з системи державного соціального страхування та не захищені нормами трудового законодавства. Тривала зайнятість у неформальному секторі економіки призводить до поступової руйнації трудового потенціалу – втрати працівниками професійно-кваліфікаційних навичок, зниження їхнього матеріального та культурного рівня. Оскільки людські ресурси є найбільш цінною складовою національної економіки, при формуванні державної політики слід врахувати як негативний, так і позитивний вплив неформальної зайнятості на соціально-економічні процеси в країні. При розробці будь-яких економічних програм, серед потенційних загроз національній безпеці України, в тому числі, слід обов'язково враховувати й трудоворесурсну небезпеку та прогнозувати можливі соціально-економічні наслідки від втрати трудового потенціалу, передбачивши шляхи їх подолання або мінімізації в контексті національної соціальної та економічної безпеки.

Водночас, не варто недооцінювати і певну позитивну роль неформальної зайнятості у забезпеченні населення додатковими робочими місцями, підвищенні рівня доходів, розширенні виробництва товарів та надання послуг, створення бази для розвитку малого бізнесу. На певних циклічних етапах економічного розвитку країни, неформальна зайнятість пом'якшує наслідки різкого падіння рівня життя та зростаючого без-

робіття. Крім цього, неформальний сектор економіки дозволяє багатьом людям обрати зручний режим роботи.

Поряд з цим, неформальний сектор економіки породжує низку гострих проблем соціального характеру. Перш за все, він створює додаткові умови для криміналізації суспільства. Крім того, зайняті у неформальному секторі економіки перебувають поза сферою державного контролю за дотриманням соціальних гарантій та умов праці. Зайнятість у неформальному секторі, передусім, такими видами діяльності, як дрібна торгівля чи надання різних послуг приватним особам, призводить до часткової втрати кваліфікації та професійних навичок. Нерегулярний характер зайнятості відучує працівника від систематичної роботи. У підсумку, все вищезазначене спричиняє декваліфікацію значної частини працівників зайнятих у неформальному секторі економіки, особливо молоді. Водночас, діяльність неформального сектору ускладнює контроль за якістю вироблених товарів та наданих послуг, що в свою чергу, може мати негативні наслідки для споживачів. І насамкінець, як вже зазначалося нами раніше, через приховування доходів від оподаткування державні фінанси недоотримують значні кошти.

Попри всю позитивну роль, яку, на перший погляд, відіграє зайнятість у неформальному секторі економіки на нинішньому етапі соціально-економічного розвитку України, наявні недоліки цього явища вимагають трансформації державної політики щодо підвищення ефективності використання трудового потенціалу населення, яке перебуває у стані неформальної зайнятості. Як засвідчує досвід країн з масовою неформальною зайнятістю, вона не зникає автоматично по мірі створення робочих місць у формальному секторі економіки.

Нині певна частка роботодавців України має прямий економічний зиск від несвоєчасної виплати заробітної плати або виплати її в розмірах менших, ніж передбачено законодавством; здійснення виплат «в конвертах»; не оформлення трудових відносин. Водночас, порушуються права працюю-

ючого населення та підривається стабільність функціонування фінансової системи держави.

Слід зазначити, що серед усіх європейських країн, в Україні застосовуються найнижчі норми штрафних санкцій за порушення законодавства про працю, в тому числі за несвоєчасність виплати заробітної плати або виплату її не в повному обсязі, дотримання мінімальних державних гарантій.

Міжнародною конфедерацією профспілок (МКП) було проведено дослідження у 139 країнах світу за 97 різними критеріями. Згідно з оприлюдненим звітом, за підсумками 2014 року Україна потрапила до списку країн в яких нічим не гарантовані права працюючих громадян. За результатами моніторингу за період з травня 2013 року до березня 2014 року Україна, поруч з Сирією, Суданом, Сомалі, Палестиною, Лівією і Центральноафриканською Республікою, опинилася в групі країн з позначкою «5+», що вказує на відсутність будь-якої гарантії прав через порушення принципу верховенства права. Також, згідно з методологією дослідження, у цих країнах має місце внутрішній конфлікт та (або) військові дії. Протягом останніх двох років в Україні негативний характер тенденцій не лише продовжує зберігатися, а й посилюється.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що передумови успішного реформування соціальної сфери України полягають в наступному:

По-перше, у розумінні того, що нині відбувається трансформація економіки товарів в економіку людини. За цих умов, вкладення коштів в соціальну сферу слід розглядати не як витрати, а як інвестиції, передусім в інтелектуальний капітал.

По-друге, потрібно здійснювати макроекономічне прогнозування ситуації на ринку праці на період 3-5 років, у тому числі за критеріями професійної підготовки та компетентностей яких вимагатимуть від потенційних працівників роботодавці.

По-третє, не варто розглядати людину виключно як ресурс – економічний, політичний чи трудовий. Слід навчитися розуміти мотивацію та інтерес людини, в тому числі і економічний, які спонукають її до праці.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Соціалізація відносин у серії праці в контексті стійкого розвитку [Текст]: монографія / [А.М. Колот та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2010. – 348 с.
3. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків [Текст]: монографія / Грішнова О.А., Міщук Г.Ю., Олійник О.О.; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне: НУВГП, 2014. – 217 с.
4. Соціальна захищеність населення України [Текст] / О.Ф. Новікова [та ін.]; наук. Ред. О.І. Амоша; НАН України, Інститут економіки промисловості, Державний комітет статистики України. – Донецьк: ІЕП НАН України; К.: Держкомстат України, 2001 – 359 с.
5. Соціальна політика в Україні [Текст]: монографія / О.В. Макарова Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
6. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми [Текст]: монографія / Н. П. Борецька. – Донецьк: Янтар, 2001.
7. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання [Текст]: монографія / [Е.М. Лібанова та ін.; за ред. Е.М. Лібанової]; Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. – К.; Умань: Сочинський [вид], 2012. – 311 с.
8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави [Текст]: нац. доп. / О.І. Амоша [та ін.]; заг. ред. В.М. Геєць [та ін.]; НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687с.

Черкасов А.В., Колесник И.А.

Институт подготовки кадров государственной службы занятости Украины

СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы социальной сферы Украины. Дается оценка эффективности государственной социальной политики. Анализируется ситуация на национальном рынке труда. Акцентируется внимание на проблеме неформальной занятости. Определяются условия эффективного реформирования социальной сферы.

Ключевые слова: социальная сфера, социальная политика, рынок труда, занятость, безработица, неформальная занятость.

Cherkasov A.V., Kolesnyk I.A.

State Employment Service Training Institute

SOCIAL SPHERE OF UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF REFORMING

Summary

The paper described the main problems of the social sphere of Ukraine. The effectiveness of social policy is evaluated. The situation in the labor market is analyzed. Characteristic features of the problems of informal employment are outlined. The effective reform of the social sphere is identified.

Keywords: social policy, labor market, employment, unemployment, informal employment.

УДК 656.078

ЛОГІСТИЧНИЙ АУТСОРСІНГ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Чукурна О.П., Більмак А.В., Іщенко Ю.С.

Одеський національний політехнічний університет

В статті розглянуто розвиток логістичного аутсорсінгу в транспортно-логістичній системі України. Проаналізовано відмінності національної логістики від глобальної логістики. Визначені принципи входження транспортно-логістичної системи України до глобальної логістичної системи. Запропоновано шляхи входження української транспортно-логістичної системи до глобального ринку логістичних послуг, в тому числі й логістичного аутсорсінгу.

Ключові слова: логістичний аутсорсінг, глобальна логістика, транспортно-логістична система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація міжнародної торгівлі, транснаціоналізація великих компаній та зростання обсягів виробництва товарів передбачає безперешкодне переміщення ресурсів та товарів між країнами й континентами, що можливо здійснити тільки при наявності потужної та розвинутої транспортно-логістичної інфраструктури. За своєю сутністю транспортні операції починають та закінчують будь-які переміщення, як сировини в процесі виробництва товарів, так й готових виробів та товарів при їх реалізації кінцевим споживачам. Зростаючу роль транспортно-логістичних послуг підтверджують дані UNCTAD [9], згідно з якими 63% світового обсягу накопичених інвестицій приходить саме на сферу послуг, в якій 23,4% складають саме транспортно-логістичні послуги. В умовах глобалізації основною вимогою до транспортно-логістичної діяльності стає ефективне управління

ланцюгами постачань, що неможливо здійснити без сучасних інформаційних технологій. Світові тенденції свідчать, що в сфері транспортної логістики в останні роки з'явилися нові форми організації ланцюгів постачань, в яких здійснюється віртуальне управління логістичним ланцюгом на всьому шляху просування товарів до споживачів. В цьому аспекті велика роль належить логістичному аутсорсінгу. Використання логістичного аутсорсінгу надає можливість планувати та керувати логістичним ланцюгом виходячи за межі національних ринків та формуючі ланцюги в глобальній економіці. Сучасні тенденції розвитку в сфері логістики впливають на усі сектори економіки країн та викликають значний науковий інтерес щодо дослідження цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор. Дослідженням теоретико-методологічних питань розвитку логістичної діяльності присвячено багато наукових